

JOSEP PEDRENY DAVANT LA GRAN GUERRA (1914-1918)

Ramon M. RODON GUINJOAN

RESUM: La Gran Guerra representà un fort entrebanc pel carlisme tota vegada que, existint molts arguments de pes per restar en la més estricta neutralitat, Mella va decantar el partit enver una germanofilia exagerada. La reacció de Don Jaume, en acabar la contesa, deixant-se influir, també exageradament, pel seu secretari, Melgar, que havia estat sempre un francòfil visceral, comportà l'enfrontament del rei i de Mella amb la subsegüent escissió dels seguidors del segon i una gran desvitalització de l'activitat del carlisme. El traspàs de Don Jaume i l'adveniment del seu oncle, Don Alfons-Carles, com a rei a l'exili, comportà una reunificació vigorosa del carlisme i un gran increment de la seva militància activa. Josep Pedreny, malgrat haver estat germanòfil, obeí les instruccions de D. Jaume igual que molts altres caps carlins que temien que si s'afeblia el principi dinàstic el partit en sortiria perjudicat per manca d'un criteri que orientés l'acció del partit.

PARAULES CLAU: Josep Pedreny Matheu, Don Jaume de Borbó, Francisco Martín Melgar, Juan Vázquez de Mella, *El Correo Catalán*, germanòfils, aliadòfils

ABSTRACT: World War 1 represented a setback for Carlism because in spite of many strong arguments to maintain strict neutrality, Mella steered the party towards an exaggerated Germanophilia. At the end of the contest, the reaction of Don Jaime de Borbón, having been greatly influenced by his secretary, the visceral francophile Count of Melgar, resulted in the confron-

tation between the king and Vázquez de Mella; the consequent schism of the followers of the latter; and a marked diminution of active Carlism. The death of Don Jaime and the advent of his uncle Don Alfonso-Carlos I as king in exile, resulted in a vigorous reunification of Carlism and an increase in his active militancy. Josep Pedreny, despite being a Germanophile, obeyed the instructions of Don Jaime as did many other Carlist leaders who feared that if the dynastic principle were weakened the party would be prejudiced by a lack of criteria to guide its activities.

KEYWORDS: Josep Pedreny Matheu, Don Jaime de Borbó, Francisco Martín Melgar, Juan Vázquez de Mella, *El Correo Catalán*, germanophiles, aliadophiles.

1. ALIADÒFILS I GERMANÒFILS

La Guerra Europea fou un esdeveniment bèl·lic de primera magnitud, com la Humanitat no n'havia vist abans mai cap, que vingué delimitada per dues fites que bé podem considerar com a fatídiques: el 28 de juliol de 1914, quan Àustria declarà la guerra a Sèrbia, i l'11 de novembre de 1918, quan Alemanya es veié obligada a acceptar un armistici, preludi de la Pau de Versalles (1919), la qual, tenint en compte les condicions immotivadament severes que li imposaren els vencedors, no seria sinó l'anunci d'una situació internacional, tensa i curulla de desitjos de revenja per part del Reich alemany, que desembocaria, disset anys més tard, en el inici de la Segona Guerra Mundial (setembre de 1939) de conseqüències més funestes encara que la Primera.

En el transcurs d'aquells quatre anys de guerra (1914-1918), lluitaren abrandadament i d'una forma cruel i immisericorde, dos grans blocs de potències bel·ligerants que, fins l'estiu de la darrera anyada, deixaren en un profund interrogant quin dels dos podria alçar-se finalment amb la victòria.

D'una banda, s'alineaven els anomenats Imperis Centrals (Alemanya i Àustria), amb Bulgària i el suport de Turquia; de l'altra, França, Gran Bretanya, Rússia, Bèlgica, Sèrbia, Itàlia (des del 1915), els Estats Units (des del 1917), i, finalment, el Japó.

I és que, en realitat, des de la Pau de Westfalia, que a mitjan segle XVII posà fi a les guerres de religió a Europa, vençudes les potències que havien defensat la causa catòlica (l'Imperi i la Monarquia Hispànica dels Habsburg) enfront de les que postularen la de la Reforma Protestant,

l'esperit, evolutiu i obert, que guiava la filosofia política de la Cristiandat, declinà davant les noves idees que anunciaven la Il·lustració, preludi de la Gran Revolució de 1789. I a partir d'aquell moment les cobejances de les grans potències no conegueren, en el fons, cap altre nord més que el fals ideari del propi engrandiment o el de la difusió de les idees revolucionàries. I dintre aquest context (interromput solament per les romanalles de l'esperit tradicional que encara guià, en bona part, la motivació de les guerres contra la França napoleònica) cal situar, en el fons, les causes de la Gran Guerra.

Sense la Primera Guerra Mundial no s'hagués produït mai la Revolució d'Octubre de 1917 a Rússia, ni el triomf del comunisme en tants països; tampoc hagués estat possible la victòria del nazisme a Alemanya, ni la del feixisme a Itàlia. És a dir, sense aquella follia col·lectiva del 1914 al 1918, la història de la humanitat entre la dècada de 1920 i la caiguda del mur de Berlín a les darreries de la dècada dels 80, hagués estat una altre i potser la societat del primer món, almenys l'europea, hagués gaudit d'una possibilitat d'autorregenerar-se, des del seu propi si, revisant la història dels segles XVIII i XIX a benefici d'inventari i tornant, progressivament, a una forma natural i cristiana d'entendre l'organització i el govern dels pobles.

En el transcurs d'aquells quatre anys fatídics, solament els estats escandinaus, Espanya, Holanda i Suïssa pogueren salvaguardar la seva neutralitat; almenys en el sentit de restar com a països no bel·ligerants, per més que, fins i tot en el si de les seves estructures socials i polítiques, es formessin dos corrents d'opinió contraposats, integrats per aliadòfils o germanòfils, que solament d'una manera molt genèrica podrien confondre's amb "esquerres" i "dretes", perquè, en tots dos bàndols, fóra fàcil destriar-hi nombroses i importants excepcions.

A Espanya, aquestes opinions contraposades assoliren caràcters aferisats i el mateix succeí en el si del carlisme, fenomen del qual ara haurem d'ocupar-nos d'una manera especial.

Sobre les simpaties o antipaties manifestades a Espanya, a favor o en contra dels dos blocs bel·ligerants, començarem per referir-nos al que succeí a Catalunya, on es manifestà, des del primer moment, un important sentiment aliadòfil. No és ara el moment d'exposar, amb detall, les concrecions que aquest corrent d'opinió tingué durant els quatre anys de guerra, perquè és matèria prou coneguda, sobre la qual hi ha suficient bibliografia i molts testimonis en hemeroteques públiques i privades. És per això que ens limitarem a referenciar els esdeveniments més significatius en què cristal·litza l'aliadofilia catalana.

1.1. *Intel·lectuals catalans viatgen a Perpinyà*

El primer fou el desplaçament que féu a Perpinyà un grup nombrós de personalitats per visitar els hospitals de sang de l'exèrcit francès i dur a terme una sèrie d'actes de confraternització amb les autoritats gal·les de la zona (12-14 de febrer de 1916). Entre les personalitats, hi podem destacar les següents: Àngel Guimerà, Apelles Mestres, Pompeu Fabra, Santiago Rusiñol, Josep M. Sert, Lluís Millet, Narcís Oller, Josep Llimona, etc. Així, doncs, homes ben coneguts del món de les lletres i de les arts, al costat dels quals cal fer esment, també, de Josep M. Roca, president de l'Ateneu Barcelonès, del doctor Soler i Pla, implicat a fons en la qüestió dels Voluntaris Catalans, de la que també ens haurem d'ocupar mes endavant, i del reverend Casaponce, un sacerdot francès (del Rosselló) resident a Barcelona, on oficiava de constant propagador de la "Entente" aliada entre la opinió catòlica catalana i de representant oficiós de monsenyor Juli Carsalade du Pont, bisbe de Perpinyà, fervorós propagador de la causa francesa a Catalunya, intentant despertar tothora una més que qüestionable germanor, si ho examinem a la llum de la història, entre França i el Principat.

La aliadofília catalana es nodria, doncs, majoritàriament, d'homes de centre i de centre esquerra, dirigits per membres de la burgesia que es movia en ambients intel·lectuals, acompanyats pels caps d'un catalanisme radical, esquerranós i filoindependentista, amb el suport d'alguns representants de l'opinió catòlica, dúctil a la campanya decidida d'un clergat francès que, declarada la guerra, donà mostres del "chauvinisme" més clàssic, presentant la causa de França com la del dret i la civilització.

Es tractava, doncs, d'un front proaliats que es componia de diferents tendències polítiques i matisos sentimentals i, com sol succeir en tals ocasions, la visceralitat solia predominar sobre les mateixes ideologies i aquestes, a la vegada, influïen d'una manera sovint confusa; per no parlar ja de la història de Catalunya que, moltes vegades, havia d'ésser ignorada o tergiversada per justificar determinats posicionaments. Solament en un sentit molt globalitzador i general podem afirmar que, a casa nostra, la causa dels aliats era més compartida per les esquerres i la dels Imperis Centrals per les dretes.

El Correo Catalán es va fer ressò d'aquest desplaçament dels intel·lectuals catalans a França i en un to irònic donà la notícia referint-se al "ojeo de unos francófilos". Deia el diari:

«Mucho francofilismo... pero no han sido buenos ni para organizar un tren especial y marcharse a defenderla [França] en las trincheras merendando alemanes...»

L'articulista es pregunta, retòricament, què han fet a França els excursionistes i la seva resposta és:

«... pues banquetear y discursar de lo lindo; algo así como insultar el dolor ajeno. Porque, vamos, ¡si eso es guerra...!»

Y se destapó también de lo lindo, el «padre de la Patria», Federico Rahola. Según El Noticiero Universal, recordó los días gloriosos de ayer, analizando el significado de esta lucha y combatiendo a la «Kultur» por atropelladora del principio de las nacionalidades que defiende Francia... Gazapo y gordo es llamar a Francia «defensora del principio de las nacionalidades» en el Rosellón, es decir, en el pedazo de Cataluña, que nos detenta el Estado francés... Porque si es verdad lo que allí dijo el señor Roca que «Canigó y Montserrat son los pechos de una misma madre», esa madre tiene esclavizada y anulada y arrancada su lengua por la Francia que nos la arrebatara. ¿Y esa es nación que defiende el «principio de las nacionalidades?»¹

1.2. L'arquebisbe de Tarragona, Antolín López Peláez, visita el front

El segon dels fets, al qual ens referirem, com a més significatiu de la aliadofília a Catalunya, fou el viatge que emprengué el doctor Antolín López Peláez, arquebisbe de Tarragona, al front de guerra del nord de França. Fou rebut per les autoritats civils, militars i eclesiàstiques amb els màxims honors i simpaties, en els moments més crus de la contesa i quan ningú podia vaticinar, amb objectivitat, de quin cantó s'inclinaria la sort de les armes. Això passava a les darreries del mes d'octubre de l'any 1917.

El metropolità de Tarragona i prelat de les Espanyes, visità el front de guerra a la Champagne, a Reims, i a Verdun. Evidentment, fou un gest de màxima solidaritat amb la causa aliada i, més concretament, amb la de França; al costat de la litúrgia catòlica, s'hi pronunciaren discursos patriòtics en els quals s'enaltí el valor dels qui lluitaven sota la bandera tricolor; es brindà mantes vegades per la victòria de França, etc. Amb

1. *El Correo Catalán*, 16 de febrer de 1916, 1.

tot, la presència de l'arquebisbe tarragoní tingué un to de conjunt menys agressiu, més contingut, que la dels intel·lectuals catalans de l'any anterior. El prelat parlà molt més de pau, de germanor entre tots els homes de qualsevol raça o nacionalitat. Sense amagar els seus sentiments aliadòfils, posà, en tot moment, a les seves paraules un alè d'esperança cristiana més escaient al seu ministeri episcopal que no el to que solien emprar els homes d'Església francesos, potser un xic extremosos i arriscats en els seus sentiments patriòtics.

Com reconeix Cortade, «*Tornant a casa seva, testimoni ocular i verídric, podrà explicar-ho als seus compatriotes i demanar-los que, en lloc de discussions estèrils, treballin per la pau*».²

L'opinió francòfila i aliadòfila a Catalunya era fortament abrivada per nombrosos diaris i revistes, tals com *La Publicidad*, *El Progreso*, *lerrouxista*, *El Diluvio* republicà, *Iberia*, *L'Esquella de la Torratxa*, *La Campana de Gràcia*, *Lluitem*, *Empordà Federal*, i uns quants més. La majoria d'aquestes publicacions representaven les inclinacions polítiques de l'obrerisme republicà, d'un catalanisme liberal ancorat a la classe mitjana i de la intel·lectualitat esquerrana.

1.3. *El corrent d'opinió germanòfil*

El que recollim en els paràgrafs precedents no significa que al Principat no hi fes, tanmateix, acte de presència un important corrent d'opinió favorable als Imperis Centrals. Així el carlisme català fou, al llarg de tota la guerra, majoritàriament germanòfil (després dedicarem un apartat especial a aquest fenomen); i, amb ell, la major part de la gent de dretes i l'opinió catòlica en general que, solament en part, fou captada per la propaganda confessional dels homes d'Església francesos. Aquesta inclinació favorable a austríacs i alemanys no solament vingué reflectida a *El Correo Catalán*, òrgan de la Comunió Tradicionalista, del jaumisme, sinó també a *El Tiempo*, diari finançat pel consolat alemany i dirigit pel maurista Soler-Planas, i a *El Día Gráfico*, publicació dirigida per Felipe de Dalmasas.

També a l'hora d'assenyalar la divisòria entre francòfils-aliadòfils i germanòfils, Cortade ens dona una definició aproximativa que, possiblement, no es trobi molt lluny de la realitat:

2. Eugeni CORTADE, *Catalunya i la Gran Guerra*. Barcelona: 1969, p. 39.

«Hom pot dir que, en general i al començament de la guerra, tenint en compte naturalment totes les excepcions i matisos que una tal classificació pot comportar, l'Espanya catòlica i tradicionalista prenia partit per Alemanya i Àustria. Entre els homes d'Església, militars, carlins i gent de dretes, França, país de la Revolució, del sufragi universal, dels Drets de l'Home, de l'anticlericalisme militant fins a la vetlla de la guerra, tenia poques simpaties.

Per contra, els seus amics eren sobretot els obrers republicans, la classe mitja, els catalanistes i la totalitat de la intel·lectualitat liberal i esquerrana. Una excepció notable i curiosa, el rei Alfons, les simpaties del qual anaven, oficiosament s'entén, cap als aliats, i que alguna vegada deia: "En España, sólo la canalla y yo somos francófilos».³

Devem a l'amic Antonio Oliva Sala la possibilitat d'haver pogut consultar un llibre força peculiar, titulat *Amistad Hispano Germana*, imprès a Barcelona, a la Tipografia La Académica de Serra Hnos y Russell, el dia 15 d'octubre de 1916. S'hi dona una relació nominativa de totes les persones que, gaudint d'un cert relleu social, prestaren llur consentiment per tal de figurar-hi com a germanòfiles declarades. En aquest recompte, hi figuren els simpatitzants dels Imperis Centrals de la pràctica totalitat de les capitals i ciutats d'Espanya, i ve a donar-nos una idea de la importància i extensió de l'opinió germanòfila arreu del país.

Concretament, a Barcelona hi figuren 33 catedràtics, 22 doctors i llicenciats, 37 escriptors i periodistes, 14 compositors, pintors i escultors; 58 metges 26 químics i farmacèutics, 23 enginyers, 40 advocats i procuradors, 13 professors; 47 sacerdots, 128 banquers, propietaris i altres, 95 empleats de l'Estat i altres; 170 estudiants i 50 sota la sola denominació de "varis".⁴

A la resta d'Espanya, els posicionaments entre aliadòfils i germanòfils va agafar un caire que, en el fons, no divergia gaire de la panoràmica que hem descrit per a Catalunya. Hi havia, certament, algunes diferències de plantejament, però aquestes no sorgien tant dels sentiments i preferències dels diversos estaments socials o de la implantació de les ideologies polítiques en la població com del fet que, al Principat, hi jugava el factor catalanista, agullonat i instrumentalitzat per una aliadofília majoritària-

3. E. CORTADE, 7.

4. *Amistad Hispano Germana*. Barcelona 116, 29-38.

ment esquerrana; mentre que, a la resta de l'Estat, es deixava sentir la crisi del règim, el de la Restauració canovista de 1875-1876, i la constant preocupació del govern de Madrid per a mantenir un joc d'equilibris que permetés a Espanya avançar socialment i econòmicament (la qual cosa es veia impossible en el cas d'adoptar una actitud obertament bel·ligerant, i no diguem ja d'entrar en la guerra) aprofitant els avantatges d'una neutralitat irreprotxable; així com també hi jugava el factor de la política nord-africana del govern d'Alfons XIII, tot considerant que no podia inhibir-se d'una qüestió que hagués deixat Espanya definitivament al marge de la problemàtica europea, encara que fos com a potència de segon ordre.

2. POSICIÓ DEL CARLISME DAVANT LA GRAN GUERRA

Per les raons exposades hagués estat lògic i natural que el carlisme adoptés una actitud d'absoluta neutralitat davant els esdeveniments bèl·lics i polítics inherents a la Gran Guerra. Les paraules de Don Jaume, contingudes en el seu Manifest de París (30 de gener de 1919), es corresponien, certament, amb la conveniència d'haver observat aquell posicionament a què ens referíem:

«El nombre que llevo, mi cualidad de Jefe de la Casa de Borbón, cuya historia milenaria está estrechamente entretrejida con la gloriosa historia de la Francia tradicional y monárquica; mi gratitud a la Rusia Imperial, cuyo uniforme me honro en conservar; mis estrechos lazos de parentesco con la familia imperial de Austria, y más aún que estas razones, mi entrañable cariño a España y mi ardiente deseo de verla alejada del conflicto mundial, me imponía la más estrecha neutralidad, y ésa es la actitud que tomé. Desgraciadamente, no fui obedecido.»⁵

Llàstima que, com hem de veure, aquestes paraules del rei arribessin tard al coneixement de la gran massa de la militància carlina, quan el mal ja estava fet i tot s'havia consumat.

Perquè el fet és que la Comunió Tradicionalista, integrada per unes nodrides masses catòliques, forals i legitimistes, no tingué notícia certa dels desitjos i de les ordres de Don Jaume fins que acabà la contesa; i que,

5. Melchor FERRER, t. XXIX, 242-243, document 19 de l'apèndix documental.

al llarg de la guerra, el carlisme, arrossegat pel verb càlid i arravatador de Mella⁶ es decantà, dintre d'un teòric neutralisme, per la causa dels Imperis Centrals, especialment d'Alemanya, en la possible victòria de la qual veien poc menys que el triomf del legitimisme dinàstic a Espanya i el rescabament dels perjudicis que França i Anglaterra havien ocasionat a la política exterior espanyola en el transcurs dels darrers segles.

Així Mella escrivia a *El Correo Español*, el 13 de setembre de 1914:

*«Enfrente de Inglaterra y de Francia, que son nuestras naturales enemigas, no encontramos otro apoyo que el de Alemania. Esta nación podía habernos dado la fuerza que a nosotros nos faltaba.»*⁷

El caràcter apassionat del món llatí portà, en aquest terreny, les coses massa lluny i a Catalunya, igual que a la resta d'Espanya, la contraposició entre aliadòfils o francòfils i germanòfils assolí cotes d'una exacerbació de totes passades improcedent.

No es pot negar que els jaumistes, aliens a les inclinacions del seu rei i ignorants de les ordres que havia donat (en la mesura que les hagués donades en el temps idoni i pels mitjans oportuns), es mostraren ardents germanòfils, creient, a més, que aquesta era l'actitud que millor afavoria els interessos espanyols i que resultava compartida per don Jaume.

Foren pocs els carlins destacats que s'inclinaren per la causa francesa o aliada, i aquests pocs, a bon segur, es posicionaren a partir de la lleialtat personal al cabdill de la tradició hispana a qui, si a Espanya servien com a Jaume III, a França desitjaven fer-ho com a Jaume I, representant de la tradició catòlica i tradicionalista de la Gàl·lia veïna, i abominant d'aquella altra tradició posterior a 1789 que era la de la Revolució, el liberalisme ultrancer, el radicalisme anticlerical, i d'un socialisme que ja apuntava cap a un futur Front Popular.

6. Juan Vázquez de Mella i Fanjul (Cangas de Tineo, Astúries, 1861—Madrid, 1928). Estudià dret. Col·laborà en *El Pensamiento Galaico* i passà aviat a la direcció d'*El Correo Español*, de Madrid. Fou elegit diputat per primer cop en 1893 i ho fou fins l'any 1916. Cèlebre per la seva eloqüència, pronuncià discursos memorables en el Congrés dels Diputats. Vázquez de Mella deixà una extensa obra política i doctrinal. La seva separació de Don Jaume fou purament ocasional i no va entrar en contradicció ni amb la seva manera de pensar ni amb el seu passat.

7. Melchor FERRER, 77.

Entre els integrants d'aquest minç sector aliadòfil o francòfil, dintre el carlisme, Melchor Ferrer destaca els següents: Valle-Inclán, Valbuena, Marichalar, Argemí, Viza, Lasuén, Font de Boter, Bertrán, Roldán, el comte de Melgar i el mateix Melchor Ferrer.⁸

2.1. *Conseqüències negatives per al carlisme de la divisió entre aliadòfils i germanòfils*

A part de les greus conseqüències polítiques internes que aquest estat de coses havia de reportar per al Carlisme, sens dubte el partit que a Espanya n'havia de resultar més perjudicat, ja durant la Guerra (1914-1918) en patí no pocs perjudicis. En primer lloc totes les energies que es destinaren a sostenir l'acusada opinió germanòfila que el caracteritzà, mancaren per a ésser destinades a la marxa ascendent que, fins al principi de la contesa, venia experimentant la Comunió, el col·lectiu jaumista. Quan l'opinió catòlica i sanament conservadora del país veia en el tradicionalisme carlí la millor de les esperances, i el jovent acudia a augmentar significativament les "Joventuts" i el "Requeté", aquella implicació desmesurada en una causa que, en darrer terme, li resultava aliena i que no comptava amb un consens absolut dintre el mateix jaumisme, vingué a resultar abans un fre per al seu desenvolupament que no una ajuda o un coadjuvant per al seu creixement.

2.2. *L'atemptat a Josep Pedreny*

En segon lloc, els homes del carlisme, tot i estar avesats als enfrontaments violents amb els escamots de les esquerres més radicals, foren ara objecte d'atacs a causa de les filies i les fòbies suscitades per llurs posicionaments germanòfils, cosa que, en definitiva, comportava un desgast estèril, perquè, al capdavant, la causa dels Imperis Centrals no significava per al carlisme quelcom essencial, ni en matèria doctrinal ni en el camp de la política estricta.

Així, la matinada del dia 11 de juliol de 1915, un grup de pistolers lerrouxistes, es presentaren als locals d'*El Correo Catalán*, aleshores en

8. Melchor FERRER, 76.

uns baixos del carrer Banys Nous núm. 16, de Barcelona, i dispararen contra els qui es trobaven a la impremta del diari.

L'objectiu principal d'aquell salvatge atemptat era la persona del cap de redacció Josep Pedreny. El periodista en sortí il·lès, però resultà ferit un treballador de la impremta, Josep Ausó, per una bala que li entrà per l'espatlla. Després d'ésser atès de la millor manera possible (afortunadament les conseqüències no foren greus), Pedreny i un altre redactor, Llopis, es traslladaren al Jutjat de Guàrdia on, després de formular la corresponent denúncia, testificaren, juntament amb altres obrers dels tallers d'*El Correo Catalán* sobre la manera com s'havien produït els fets.

L'endemà, el rotatiu carlí donava una informació sobre l'incident, amb la nota següent:

«Esta madrugada, á las tres, en el momento en que regresaba á la imprenta de nuestro periódico el redactor-jefe, don José Pedreny, en la puerta se le presentaron cuatro sujetos, los cuales preguntáronle por el director, y como nuestro compañero les dijese que á aquella hora no se encontraba el señor Junyent en el periódico, les preguntó el señor Pedreny qué querían, á lo que contestaron que deseaban un par de números del diario. Entonces, los criminales manifestaron que no querían periódico alguno, y sacando cada uno un revólver, empezaron á hacer disparos, que afortunadamente no hirieron al señor Pedreny, pero que, por desgracia, uno de los proyectiles alcanzó al cajista José Ausó, hiriéndole.

Este hecho es incalificable y protestamos enérgicamente contra el salvaje atentado de que hemos sido víctimas y que demuestra la cobardía y los instintos perversos da cierta gente, azuzada por alguien que no se atreve á dar la cara y envía á sicarios para que nos asesinen impunemente.

Conste que nosotros hemos procurado no echar leña al fuego en determinada campaña que ciertos papeluchos vienen siguiendo estos días contra los Requetés y los jaimistas en general, y conste también que, ejerciendo el derecho de legítima defensa, si las autoridades gubernativas no procuran poner coto á esos desmanes de la chusma, nosotros ya sabemos lo que tenemos que hacer, pues no estamos dispuestos, á que nuestras vidas estén, á merced de cuatro desalmados.

¡¡Asesinos!!»⁹

9. *El Correo Catalán*, 12 de juliol de 1915, p. 1

El Correo reaccionà enèrgicament contra aquest atemptat, que qualificà d'acte de covardia, atès que a les tres de la matinada a la redacció només hi quedaven modestos treballadors. *El Correo* relacionà aquest atemptat –que anava adreçat al cap de redacció, Josep Pedreny– amb la campanya que s'estava fent en preparació de l'homenatge a Blasco Ibáñez i que en realitat havia de ser un acte de propaganda aliadòfila. Feia quinze dies que la premsa radical atiaava el foc contra el requeté i els jaumins, i contra *El Correo* en particular perquè, malgrat les seves simpaties germanòfiles, es pronunciava per la neutralitat, conscient que empènyer Espanya a la guerra era abocar-la a una catàstrofe. El diari no dubtà a assenyalar l'autor moral d'aquest atemptat, que no era altre sinó Lerroux, el qual en un article escrit des de Madrid, poc abans, havia excitat els ànims dels radicals; i assenyala també els autors materials. Segons deia el diari, hi havia una Casa del Poble, coneguda com «Los Miserables» on, entre copa i copa, es posava preu al cap d'alguns dirigents carlins, i és allí on es tramà l'assalt a la impremta d'*El Correo Catalán*.

El Correo també retreia al Govern la seva inoperància davant la situació d'insegurat que es vivia i afirmava que aquesta era la raó que havia fet necessària l'existència del Requeté.

Sobre aquesta situació d'inseguretat es pronuncià també *La Veu de Catalunya*. *La Veu* opinava que els fets ocorreguts a la redacció d'*El Correo*, no eren exclusius de Barcelona i que passaven també a d'altres llocs. El que sí que era exclusiu de Barcelona –deia el diari– era la freqüència d'aquests fets, la indiferència amb què els judicava la massa dels ciutadans i la tolerància de les autoritats que havien de vetllar pel manteniment de l'ordre. I encara, el que *La Veu de Catalunya* trobava més greu era la declaració governativa segons la qual es tractava d'un fet de poca importància. L'articulista ho manifestà així:

«Trist és que quatre homes, escoltats per una cinquantena, hagin assaltat un domicili a trets d'arma de foc, trist és que un pobre obrer tingui en perill la vida per haver-lo atravesat una bala, però tant o més trist que això, és veure com el representant a Barcelona del Poder executiu, considera el fet com una cosa vulgar, justificant amb això els successos de la mateixa llei que han ocorregut fins avui i els que ocurrerán encara si el seny no s'imposa i si no's trenca d'un cop aqueix encadenament de represalies que es fa cada dia més difícil de poder aturar.»¹⁰

10. *La Veu de Catalunya*, edició del matí, 12 de juliol de 1915, 1.

2.3. *Altres perjudicis per al carlisme*

La Gran Guerra, per altra banda, encara havia de reportar més perjudicis al carlisme. Melchor Ferrer qui, per la seva gran implicació en el conflicte i pel seu tracte personal amb Don Jaume, del qual sempre fou home de la màxima confiança, coneixia molt bé tots aquets avatars, explica un fet poc divulgat i que, sens dubte, havia de tenir prou importància per al futur de la Comunió: en els primers dies del conflicte armat, Don Jaume es trobava al seu castell de Frohsdorf i allí tingué lloc una reunió per a tractar del posicionament que havien d'adoptar els prínceps carlins de la Casa de Borbó.

Malgrat que sobre les opinions i sentiments allí manifestats sembla que se n'han donat versions contradictòries, la mateixa dinàmica dels esdeveniments ens en pot oferir una idea força clara: don Jaume mostraria les seves simpaties per la causa franco-aliada, igual que la comtessa de Parma i llurs fills, don Sixte i don Francesc Xavier (que lluitaren, com a oficials, a l'exèrcit belga), mentre que don Alfons-Carles i la seva esposa, Maria de les Neus, es decantarien envers els Imperis Centrals. Tot i que el 1936 don Alfons Carles va designar don Francesc Xavier futur Regent de la Comunió Tradicionalista Carlista, potser si la Família hagués mostrat un parer unànimе el 1914 la solució successòria podria haver-se resolt amb més temps i ponderació, cosa que hauria reportat a la causa carlina avantatges notoris, sobretot a la vista dels resultats sorgits de la precipitada sortida de darrera hora.¹¹

3. LA DERROTA DELS IMPERIS CENTRALS

No és el nostre objectiu descriure aquí les vicissituds del curs de la guerra, però el fet cert és que s'havia mantingut indecisa al llarg de quatre anys i no començà a presentar un signe clarament favorable als aliats fins que els Estats Units d'Amèrica hi entraren, posant al costat de l'"Entente" tot el seu gran potencial en homes, diners i material. Si bé l'ofensiva alemanya a la primavera-estiu de 1918 aconseguí de fer trontollar l'aparell militar anglofrancès, com diu molt bé Vicenç Vives, en un relat precís i objectiu, aquell exèrcit restà fortament debilitat pel seu propi esforç, sense

11. Melchor FERRER, 77-78.

possibilitats de contrarrestar per més temps la superioritat manifesta de mitjans que, en tots els ordres, gaudia l'adversari.

«...En su tercera ofensiva, los alemanes avanzaron de nuevo hasta el Marne. Un cuarto ataque sobre Lassigny no tuvo tanto éxito, ya que el contraataque aliado fue enérgico y decidido. El ejército del Reich había dado de sí todo lo que podía rendir. Cuando Ludendorff lo aventuró en una quinta ofensiva sobre el Marne, la batalla (15 de julio al 2 de agosto) se resolvió esta vez favorablemente para los aliados. Sólo cabía ya el recurso de operar a la defensiva.»¹²

L'11 de novembre de 1918, els delegats alemanys van haver d'acceptar les dures, i injustes, condicions imposades pels polítics de l'"Entente", signant l'armistici al bosc de Compiègne. Tots els aliats d'Alemanya ja havien signat, altres armistícis o capitulacions. El rigor d'una pau imposada a l'Imperi alemany, quan encara no havia vist sobrepassada cap de les seves fronteres, portà, com ja hem dit, a posar els fonaments de la Segona Guerra Mundial.

3.1. Conseqüències pels carlins

La derrota final dels Imperis Centrals causà, en les masses carlines (germanòfiles en la seva pràctica totalitat), un sentiment de contrarietat i un desencís molt gran. Si hom fulleja la premsa carlina d'aquells dies, hi sent bategar ben clarament aquell estat d'ànim. Com a exemple reproduïrem una nota apareguda al setmanari carlí *El Radical*, de Reus, en un exemplar d'aquella tardor del 1918, quan Alemanya ja no podia aspirar a res més que a una pau honrosa:

*"En torno de la paz.
Después de la clara contestación del Gobierno alemán a la réplica y las preguntas del Presidente de los Estados Unidos, ha llegado la segunda nota yanqui que, es preciso confesarlo, no es tan clara ni discreta como pretende; y, a nuestro juicio, viene a establecer un*

12. J. VICENS VIVES, *Historia general moderna: del renacimiento a la crisis del siglo XX*. Barcelona, 1971, 1144.

cambio de frente, por decirlo así, en esta especie de batalla pacifista que, con general contento, se había iniciado.

Wilson, apretado por las categóricas declaraciones del Gobierno de Berlín, ha escapado por la tangente, y cuando ya todos esperábamos la constitución formal de una comisión mixta para el inmediato establecimiento de negociaciones preliminares sobre el armisticio, el presidente afirma que no le incumbe ocuparse de tal asunto para el que tendrá que ponerse de acuerdo con las comisiones de guerra interaliadas, el mando alemán. Wilson hubiese podido afirmar esto desde el primer momento y no se habría malogrado un tiempo precioso para la paz. Con esta declaración el problema de la paz vuelve a colocarse en una situación de nuevo planteamiento y por lo tanto de posible fracaso.

Al presidente de Norte-América le ha faltado lógica y valor para llevar a término su programa, o este programa era, en realidad, insincero.

Efectivamente; Wilson había establecido unas bases generales para la paz; aceptadas, pues, estas bases, nada justifica el entorpecimiento de su realidad. Y si solo era para el detalle que hacía falta una inteligencia, a ésta debían dirigirse todos los esfuerzos: o las palabras de Wilson eran por consiguiente reveladoras de una teoría circunstancial y faltas de una base racional e inmutable, o no tenía autoridad para pronunciarlas ni fuerza para llevarlas a la práctica.

3.2.- Raons del carlisme per adoptar una posició de neutralitat

El partit carlí, el jaumisme, com era més conegut en aquells moments, tenia motius remarcables per adoptar una posició d'estricta neutralitat davant els esdeveniments bèl·lics que es desenvoluparen a Europa a partir del 18 de juliol de 1914.

Hi havia, en primer lloc, el referent a l'història militar de Don Jaume de Borbó i de Borbó-Parma (per als carlins Jaume III)¹³ qui, després d'haver

13. Jaume de Borbó i de Borbó-Parma, fill del rei carlí Carles VII i Margarita, (Vevey, Suïssa, 1870- París, 1931). En 1890 ingressà a l'Acadèmia militar de Wiener-Neustadt (Àustria) i en sortí com oficial l'any 1893. L'any 1896 ingressà a l'Exèrcit rus. Prengué part en la campanya contra els boxers i en la Guerra russo-turca guanyà la Creu de Sant Wladimir. A la mort del seu pare presentà la renúncia a l'Exèrcit rus. En acabar la primera guerra mundial, a conseqüència de les disputes entre aliadòfils i germanòfils, Don Jaume

cursat els seus estudis militars a l'Acadèmia Militar Imperial de Wiener Neustadt, obtenint la nota més alta de la seva promoció, no fou admès a servir l'exèrcit austríac per oposició de l'emperador Francesc Josep, com diu Melchor Ferrer, «*completamente desviado de sus opiniones legitimistas por influencia de la Archiduquesa María Cristina, regente de España en la minoría de Alfonso XIII*».

Aquesta circumstància portà Carles VII a proposar al tsar Nicolau II que Don Jaume passés a servir l'exèrcit rus, on fou molt ben rebut pel sobirà de totes les Rússies, assolint, per mèrits de guerra, el grau de comandant de cavalleria, després d'haver participat en les guerres dels Bòxers (1900) i en la russo-japonesa (1904). A la mort de Carles VII, Don Jaume, ja rei "de iure" de les Espanyes, degué abandonar l'exèrcit rus i, en acomiadar-se de Nicolau II, aquest el nomenà coronel honorari del regiment d'hússars de Grodno, que formava part de la Guàrdia Imperial.¹⁴

En segon lloc calia prendre en consideració que Don Jaume era considerat, pels legitimistes francesos i espanyols, com a rei de França, perquè després del decés del comte de Chambord (pel legitimistes, Enric V) els drets al tron de sant Lluís venien a recaure en la rama carlina, el representant de la qual quedava com a primogènit de la Casa de Borbó i hereu inqüestionable d'aquella Corona.

Ja Carles VII, en el seu testament polític, signat a Venècia, Palau de Loredan, el dia 6 de gener de 1897, hi deixà consignat:

«Aunque España ha sido el culto de mi vida, no quise ni pude olvidar que mi nacimiento me imponía deberes hacia Francia, cuna

publicà un manifest desautoritzant la Junta Central que fou replicat per Vázquez de Mella, principal exponent dels germanòfils, i que provocà la sortida de Vázquez de Mella del partit seguit per molts dirigents del carlisme. El 1925 Don Jaume publicà un manifest constatant el fracàs del Directori militar, que no havia acabat amb la Guerra del Rif i havia ferit els sentiments regionalistes en dissoldre la Mancomunitat de Catalunya i en el que posava de relleu els greus perills que podien sobrevenir en acabar la Dictadura de Primo de Rivera. Quan es proclamà la segona república, Don Jaume publicà un manifest molt mesurat i serè, acceptant els fets consumats i fent una crida als seus partidaris per col·laborar amb el Govern provisional en tot allò que no fos contrari als seus principis. Advertia també del perill del comunisme, es mostrava contrari als separatismes i afirmava la seva voluntat d'unir tots els tradicionalistes en un gran partit monàrquic. Aquesta crida fou escoltada per integristes i mellistes que s'aproparen als jaumins i s'integraren a la Comunió Tradicionalista. Mort sense descendència, el succeí el seu oncle Alfons-Carles de Borbó i Àustria-Est.

14. *Album Histórico del Carlismo 1833-1933-35: centenario del tradicionalismo español*. Barcelona, [1935], 267-273.

de mi familia. Por eso allí mantuve intactos los derechos que como a Jefe y Primogénito de mi Casa me corresponden.

Encargo a mis sucesores que no los abandonen, como protesta del derecho, y en interés de aquella extraviada cuanto noble nación, al mismo tiempo que de la idea latina, que espero llamada a retoñar en siglos posteriores.

Quiero también dejar aquí consignada mi gratitud a la corta, pero escogida falange de legitimistas franceses que, desde la muerte de Enrique V, vi agrupados en torno de mi padre, y luego de mi mismo, fieles a la Bandera y al derecho sálico.

A la par que a ellos doy gracias, desde el fondo de mi alma, a los muchos hijos de la caballescra Francia, que con su conducta hacia mí y los míos protestaron siempre de las injusticias de que era víctima, entre ellos, el nieto de Enrique IV y Luis XIV, constándome que los actos hostiles de los gobiernos revolucionarios franceses, inspirados con frecuencia por los mayores enemigos de nuestra raza, no respondían al sentimiento nacional francés.

Recuerden, sin embargo, los que me sucedan, que nuestro primogénito corresponde a España, la cual para merecerlo, ha prodigado ríos de sangre y tesoros de amor...»¹⁵

Tanmateix, tal com fa constar Melchor Ferrer:

«Apenas se supo la muerte de don Carlos, el Comité de los legitimistas franceses, bajo la presidencia del conde de Maillé, hizo público un manifiesto, en el que expresa el dolor de los franceses fieles a la Casa de Borbón por la muerte de Carlos XI, y al mismo tiempo aclamaban, conforme al derecho sálico, a don Jaime como rey de Francia.

Reunidos con don Jaime los representantes franceses, el príncipe, acompañado del conde de Millé, del de Chardonnet, del general Cathelineau y otros legitimistas, salió de París, usando el título de incógnito de Duque de Chalvet, y, como hemos visto, presidió los funerales en Varese y en Trieste.¹⁶

15. *Album Histórico del Carlismo 1833-1933-35*, 264-265.

16. Melchor FERRER, 27. El rei carlí Carles VII pels legitimistes francesos era Carles XI.

En tercer lloc, Don Jaume era cosí germà de doña Zita de Borbó-Parma, la qual, com a esposa de Carles II d'Habsburg, nebot i hereu de Francesc Josep, fou a partir de 1916, Emperadriu d'Àustria i reina d'Hongria.

En quart lloc, atenent-nos als fets concrets i no al que en omençar la Gran Guerra molts carlins poguessin pensar, el cert és que les relacions entre els reis carlins i l'Imperi alemany, sorgit de la derrota de Napoleó III a Sedan, el 1870, mai havien estat estretes i cordials. Possiblement Bismarck no va perdonar mai a Carles VII la petició que feu al govern francès, en esclatar aquella guerra, de poder seguir-la anant destinat a una divisió de l'exèrcit napoleònic, com a observador, per tal de perfeccionar llurs coneixements militars i, potser, tenir ocasió de distingir-se. No és que Don Carles sentís, des d'un prisma ideològic, cap simpatia pel "Segon Imperi", però, jove com era, és possible que desitgés mostrar a França que els prínceps representants de la causa legitimista no oblidaven la sort de la nació en aquells moments de dificultat.¹⁷

És el cas que en la tercera guerra (1872-1876), Bismarck oblidant l'antiga política filocarlista de les anomenades "potències del nord" (l'Imperi, Prússia i Rússia) en els dies de Carles V i Carles VI, no féu res per afavorir la causa de Carles VII, ans al contrari prengué una actitud favorable a Cánovas; política en la qual havia de perseverar sempre, com es veié quan el kàiser Guillem II nomenà Alfons XII coronel del Regiment d'Hulano 15 "Schleswig-Holstein", un dels més distingits en la guerra francoprussiana de 1870, en ocasió de la visita oficial de Don Alfons a Berlín, essent cap del govern de Madrid Práxedes Mateo Sagasta.¹⁸

En cinquè lloc, hi havia el fet, prou remarcable, que, filant molt prim, de tots els estats bel·ligerants, probablement fos el Regne Unit qui tenia un règim social i polític més semblant al propugnat per l'ideari carlí.

Molts tractadistes han atribuït la prosperitat del Regne Unit a la seva democràcia liberal i als avantatges d'haver posseït i conservat, al llarg de més de quatre centúries, un poderós i ric Imperi. En canvi, els pensadors tradicionalistes l'han atribuïda al fet que aquell país acceptà els principis de 1789 a benefici d'inventari, continuant, en el fons, la seva tradició nacional.

Així diu Rafael Gamba:

17. *Memorias y diario de Carlos VII*; prólogo, notas, biografías y apéndice de Bruno Ramos Martínez. Madrid, 1957.

18. Eusebio FERRER—María Teresa PUGA—Enrique ROJAS, *Matrimonio de amor, matrimonio de Estado: vida de Alfonso XII y vicisitudes de su reinado*. Barcelona, 1993, 286.

«No es difícil, sin embargo, concluir que esa virtud nace de haberse mantenido allí la tradición, es decir, la continuidad con el antiguo régimen, y, en gran parte, la estructura autonomista y orgánica. “los británicos –dice Baiker– no tienen una constitución escrita. Su constitución es algo que perdura en la mente de los hombres, y la parte que está escrita procede de la Carta magna que hubo de otorgar el rey Juan en época tan remota como el año 1215”. Un origen, por tanto, esencialmente distinto del constitucionalismo racional y apriorístico de la Revolución francesa.»¹⁹

I finalment, s'ha de considerar també que en la mentalitat del moment, els Imperis Centrals conservaven, per a l'opinió conservadora, una certa aurèola que els vinculava encara, a alguns dels trets més característics de l'Antic Règim, en la seva vessant més positiva. No podem negar que hi ha quelcom de cert en allò que digué Cortade:

«Hom pot dir que, en general, i al començament de la guerra, tenint en compte naturalment totes les excepcions i matisos que una tal classificació pot comportar, l'Espanya catòlica i tradicionalista prenia partit per Alemanya i Àustria. Entre els homes d'Església, militars, carlins i gent de dretes, França, país de la Revolució, del sufragi universal, dels Drets de l'home, de l'anticlericalisme militant fins a la vetlla de la guerra, tenia poques simpaties...»²⁰

La panoràmica no fou, doncs, absolutament clara, ni a Catalunya ni a la resta d'Espanya i això produí conseqüències positives o negatives, per a la globalització de la política i de la societat espanyoles, tenint en compte que els corrents d'opinió sorgits en els països bel·ligerants influïen, indirectament però eficientment, en les mesures de tot tipus adoptades per les potències bel·ligerants en el transcurs de la contesa.

3.3. Error polític de D. Jaume de Borbó

Hem d'agafar novament el fil central del nostre relat per al·ludir a les funestes conseqüències que el final de la Gran Guerra havia de tenir pel carlisme. És

19. Rafael GAMBRA, *La monarquía social y representativa en el pensamiento tradicional*. Madrid, 1954.

20. E. CORTADE 52.

aquest un tema sobre el qual s'ha escrit molt i sobre el qual no ens estendrem més de l'estrictament necessari, perquè ja ha estat prou estudiat.

El cert és que, acabada la contesa, don Jaume III, el rei carlí, va cometre un greu error polític: es deixà emportar per la fòbia del seu secretari, Francisco Melgar, envers els antics Imperis Centrals (un sentiment que a bon segur estava embolcallat per la rancúnia contra els dirigents de la Comunió que, amb la Junta Suprema al davant, havien decantat el carlisme vers la causa Austro-Alemanya), i va signar una carta-manifest, datada a París el dia 30 de gener de 1919, adreçada a tots els seus lleials, en la qual denunciava una sèrie d'irregularitats presumptament comeses pels dirigents en qui ell havia dipositat tota la seva confiança.

Les acusacions del rei podien resumir-se en dues afirmacions que contenien tota la querella que, d'una manera tan gratuïta com injusta, quedava plantejada contra la Junta Suprema i la pràctica totalitat dels dirigents carlins que, com hem dit ja, foren germanòfils en la seva pràctica totalitat.

La primera venia donada per l'afirmació que don Jaume havia quedat, al llarg de la contesa, pràcticament segrestat a Àustria i, per aquesta raó, aïllat del partit.

«Retenido en Austria tres largos años sin haber obtenido respuesta en todo ese tiempo a las repetidas cartas escritas por mí a los encargados de dirigir la opinión de nuestra comunión; privado de la lectura de periódicos españoles, he tenido que vivir dolorido y silencioso en los momentos en que más necesidad y mayores deseos sentía de comunicarme con vosotros.»

La segona contenia una clara acusació de desobediència per part d'aquells que estaven obligats a complir les ordres i les indicacions del monarca exiliat.

«Una parte de nuestra prensa, equivocadamente y contra mi voluntad, emprendió una desdichada campaña en favor de uno de los bandos beligerantes. Para arrastrar en ese sentido a nuestras nobles y honradas masas –y esto es lo que más hondamente me duele– se les ha pintado con colores embusteros mis sentimientos, haciéndoles creer contra toda verdad mis simpatías prusianas; fingiendo intimidades con el Kaiser; a quien jamás he visto y de quien sólo he recibido desatenciones y agravios, falsificando noticias y hasta documentos tan odiosos como ridículos. Contra esta campaña de mentiras y falsedades, de la que ahora me voy enterando, protesto con todas mis fuerzas.»

Pel que fa a la primera de les acusacions, era sabut que el rei carlí, en determinats moments del conflicte bèl·lic, havia residit un temps a Suïssa i que també havia visitat Berlín. Per curts que fossin aquests períodes o aquella estada restava clar que no li mancà ocasió per dirigir-se lliurement als dirigents del partit i donar-los instruccions clares i concretes sobre la política a seguir. Per tant, era ben difícil, des d'un prisma dialèctic, mantenir l'acusació de desobediència contra uns líders de la Causa que mai reberen indicacions concretes de l'abanderat de la Comunió sobre la qüestió que ara es posava sobre la taula.

Aquesta circumstància comportava el fet que tampoc resultava justificada l'acusació de desobediència que, de vell antuvi, les paraules del rei (inspirades, tot ho fa pensar, pel seu secretari el comte de Melgar),²¹ comportaven contra els dirigents de la Comunió.

En tota aquesta qüestió hi hagueren episodis difícils d'entendre, embolcallats per una boirina espessa, dintre la qual no solament podem endevinar-hi l'apassionament aliadòfil del comte de Melgar, portat fins a extrems rancuniosos i altament imprudents, sinó quelcom que alguna volta s'ha insinuat i que ens sembla força versemblant: la presència de talps infiltrats pels governs alfonsins del moment, que veieren l'ocasió de donar al carlisme una darrera andanada que fes trontollar seriosament tota la seva estructura i el seu futur.

La reacció a la carta de don Jaume no podia resultar favorable per als interessos de la Causa. En especial els membres de la Junta Suprema, igual que Mella, el gran paladí dels Imperis Centrals, se sentiren injustament acusats i ferits en el seu honor personal. Com diu Román Oyarzun:

«La Junta Suprema contestó al documento de Don Jaime con otro en el que rebatía sus principales afirmaciones. Aseguraba que durante la guerra había recibido de su Rey telegramas y cartas de felicitación

21. Francisco Martín Melgar, comte de Melgar, títol carlí. (Madrid, 1849–París, 1926). Fou col·laborador de les publicacions *El Pensamiento Español*, *La Esperanza*, *La Convicción*, *Altar y Trono*, *La Ciudad de Dios*, i dirigí el diari de Madrid *La Reconquista*. A l'inici de la tercera guerra se n'anà al Nord amb el seu germà, el qual morí de resultes d'una ferida. Francisco s'incorporà a la redacció de *El Cuartel Real* i després serví en un batalló guipuscoà. Acabada la guerra, emigrà a França i col·labora en *El Siglo Futuro*, *L'Univers* i *El Estandarte Católico* de Santiago de Xile. Desde 1888 i durant vint anys fou secretari de don Carles VII l'acompanyà en els seus viatges per Europa, Amèrica i les Índies. Durant la guerra europea es manifestà profundament francòfil. Jaime del BURGO, *Bibliografía del siglo XIX...* p. 641.

por sus campañas relacionadas con la gran guerra, de todo lo cual publicaría fotografías, si fuera preciso, para vindicar su conducta y su honra, aunque ello le causara gran dolor. Hacia otras afirmaciones, de las que se deducía que jamás, mientras duró la contienda europea, tuvo la Junta la menor sospecha de que al obrar en favor de la neutralidad y de los imperios centrales y frente a los aliados, que querían llevar a España a la guerra, hubiérase apartado ni un ápice de las normas, sentimientos e ideas de su augusto Caudillo.»

Poc abans havia escrit el mateix autor: “Todo esto es extraño y oscuro”.²²

3.4. *L'escissió mellista*

Durant unes setmanes el futur del Carlisme, com a col·lectiu polític, penjà d'un fil. La gran majoria de militants actius restava indecisa i desconcertada, Mella adoptà una actitud bel·ligerant i obertament contrària a Don Jaume, essent molts els qui el seguiren sense pensar-s'ho dues vegades; dirigents tan importants com Cesáreo Sanz Escartín, el duc de Solferino, Teodoro de Mas, Lezama Leguizamón, Ampuero, el marquès de Valdespina, Simó, etc., se n'anaren amb Mella. El carlisme dinàstic semblava abocat a la seva fi. Però aleshores *El Pensamiento Navarro* i *El Correo Catalán* sortiren, un bon dia, a la palestra, propugnant la fidelitat a Jaume III i aquest fet, d'una manera quasi providencial, consolidà el jaurisme a Navarra i a Catalunya, els territoris històrics que, sens dubte, en el global de la història del Carlisme, (juntament amb el País Basc), havien representat sempre els bastions més importants de la Causa.

Juan Ramón de Andrés en el seu llibre *El cisma mellista. La historia de una ambición política*, ve a mantenir la tesi que al gran tribú asturià la qüestió que ara estem examinant li anà molt bé per a trencar amb el rei, perquè, segons pensa de Andrés, Mella ja feia anys que projectava una unió de les “extremas derechas españolas”, (fonamentalment amb “mauristas” i “ciervistas”) en la qual el carlisme encapçalés un conglomerat de forces que permetés, als seus dirigents, “governar des de fora” per tal d'anar barrant el pas a les esquerres i reconvertir, en la mesura del possible, la monarquia de la Restauració en quelcom força

22. Roman OYARZUN, *Historia del carlismo*. Madrid, 1944 448.

semblant a una monarquia tradicionalista; i que, per tal de portar a la pràctica aquest projecte, la reivindicació dinàstica del carlisme li era un impediment.

Nosaltres no compartim la tesi de Juan Ramón de Andrés, fonamentalment per dos motius: el primer, perquè els dissenys de Mella, en cas d'haver realment existit, no havien de resultar forçosament incompatibles amb el manteniment dels drets de la dinastia carlina; i el segon, que ve a completar el primer, ens ve donat pel fet que Mella i els seus més propers col·laboradors, en afirmar que Don Jaume havia perdut la legitimitat d'exercici, intentaren que el seu oncle, l'Infant don Alfons-Carles, acceptés la pretensió a la Corona; projecte que no reeixí perquè, malgrat les indubtables simpaties del germà de Carles VII pels posicionaments mellites, el seu extremós sentit de l'honor li impedia rebel·lar-se contra el nebot, a qui considerava el seu legítim rei i senyor natural.

El mellisme, en definitiva, anà minvant, al llarg del període 1919-1931, atès que encara que Mella era home de gran cultura i un geni de l'oratória, les seves dots com a polític eren més aviat mediocres; inconstant en la tasca a desenvolupar, de temperament força bohemí, més idealista que pragmàtic i no reeixí a mantenir la unitat ideològica de les seves hosts. Aviat alguns dels seus seguidors se sentiren atrets pels cants de sirena del revival d'una nova "Unión Católica", a l'estil de les propugnades anys abans per l'abundosa saga dels Pidal i postulada ara per Herrera Oria, el futur cardenal, mentre altres, com Víctor Pradera, s'inclinaren per postulats tant poc tradicionalistes com el centralisme d'Estat, l'antiforalisme, i un autoritarisme ultrancer que poc tenia a veure amb el vertader tradicionalisme. (No fa estrany que el general Franco, en els temps del seu règim, s'avingués a prologar l'obra completa de Pradera).²³

23. Víctor Pradera y Larumbe (Pamplona, 1873-Sant Sebastià, 1936). Ideòleg i polític de pensament tradicionalista. Estudià enginyeria de camins i dret. A partir de 1909 milità en el carlisme i formà part de la minoria carlista del Congrés essent diputat per Tolosa en 1899 i 1901 i per Pamplona en 1918. Quan es produí el cisma mellista Pradera seguí Vázquez de Mella i col·laborà amb ell en la creació del *Partit Catòlic Tradicionalista*. L'any 1922 fou un dels fundadors del *Partit Social Popular* que es dissolgué molt aviat. Col·laborà amb la Dictadura de Primo de Rivera però acabà profundament decebut. Lluità contra els separatismes, publicà diverses obres de doctrina política i intervingué activament en polèmiques, mítings i controvèrsies periodístiques. El seu pensament en relació a la qüestió foral estava allunyat de la doctrina del tradicionalisme polític. L'adveniment de la Segona República motivà el seu reintegrament al carlisme. El dia 2 d'agost de 1936, fou detingut, en el seu domicili de Sant Sebastià, per quatre milicians. Un Tribunal Popular el condemnà a mort per "monàrquic i antirrepublicà". Fou afusellat el dia 6 de setembre de 1936 al cementiri de Polloe.

Tant aquest com Esteban Bilbao col·laboraren molt destacadament amb la “Unión Patriótica” de Miguel Primo de Rivera i, amb tot això, el mellisme anà perdent empenta, quedant el seu cap com a únic valedor de talla per a justificar, des d’un prisma polític i doctrinal, la supervivència d’aquell col·lectiu que l’any 1919 s’havia escindit del tronc del carlisme dinàstic i tradicionalista.²⁴

3.5. *El Correo Catalán es posiciona al costat de l'autoritat del carlisme*

El jaumisme, contràriament, de la mà d’homes com Pascual Comín, Luis Hernando de Larramendi, el marquès de Villores i Manuel Fal Conde; a Catalunya amb els Junyent, Roma, Trias i Caylà, anà reagrupant-se i sumant forces a mesura que la política vacil·lant dels darrers governs alfonsins i, a partir del 14 d’abril de 1931, les decisions governamentals d’una Segona República, francament sectària i imprudent, anava acostant al jaumisme molts catòlics i gent d’ordre que veien en la figura de Jaume III una possibilitat seriosa de redreçar la situació. Les Joventuts i el Requeté agafaven més força cada dia i, quan s’esdevingué l’adveniment de la República, podem considerar que el carlisme havia superat, en gran part, les doloroses ferides del 1919.

Hem de reiterar que *El Pensamiento Navarro* y *El Correo Catalán* foren, l’any 1919, els qui, amb llurs editorials, havien salvat el moment

24. Esteban Bilbao Eguía, marquès de Bilbao Eguía (títol concedit pel general Franco) (Bilbao, 11 de gener de 1879-Durango, 23 de setembre de 1970). Estudià Dret i Filosofia i Lletres a la Universitat de Deusto i des de molt jove milità en el carlisme. Fou regidor de l’Ajuntament de Bilbao i a les eleccions de l’abril de 1916 diputat pel districte de Tolosa, Guipúscoa, càrrec que repetí a les eleccions de febrer de 1918. Quan es produí l’escissió mellista es posicionà al costat de Don Jaume. Entre 1926 i 1930 fou president de la Diputació de Biscaia. La col·laboració amb la Dictadura de Primo de Rivera i el reconeixement de la dinastia liberal li valgueren l’expulsió del carlisme però l’adveniment de la Segona República motivà el seu retorn i l’any 1933 fou elegit diputat a Corts per Navarra. El govern de la República el confinà a Lugo. En esclatar la guerra civil fou detingut a Bilbao i empresonat al vaixell *Altuna Mendi*. El setembre de 1936, per mediació de la Creu Roja, fou bescanviat per Ernesto Ercoreca, alcalde de Bilbao, passà a la zona nacional i s’integrà a la Junta Política de la FET i de les JONS. L’agost de 1939 fou nomenat ministre de Justícia. Des de 1943 fins 1965 ocupà la presidència de les Corts espanyoles i del Consell de Regne entre 1948 i 1965. Sorprenentment, l’any 2015 els seus hereus feren donació de l’arxiu personal d’Esteban Bilbao a la Fundació Sabino Arana.

crític de l'escissió mellista i fet possible, en definitiva, la continuïtat del carlisme històric i, així, el seu posterior ressorgiment, amb força i capacitat d'atracció envers les masses catòliques i tota la gent d'ordre, que refusaven les polítiques revolucionàries i llurs temudes conseqüències.

És per això que creiem adient i necessari, en el nostre cas, reproduir l'editorial d'*El Correo Catalán* del dia 19 de març de 1919, núm. 14330, p. 1:

«A LOS TRADICIONALISTAS

Es muy pesada la carga que inesperadamente ha caído sobre nuestros hombros, y son las circunstancias en extremo difíciles para que podamos dirigirnos, sin previas consultas, a nuestros queridos correligionarios, señalándoles el camino a seguir en estos momentos, tristemente solemnes.

Aunque honrados con la confianza del Rey, no por nuestros merecimientos, sino, seguramente, por la lealtad con que en nuestra vida política hemos procedido siempre, no podemos en esta ocasión lanzarnos a una labor; que ha de ser meditada, si queremos que la acompañe el acierto, y ha de ser de colaboración de todos los buenos, si queremos que sea fecunda.

Nuestra Comunió amadísimá ha recibido recientemente rudo golpe con el proceder de algunos que, llevados por el arrebató o la ofuscación, han introducido la discordia en el campo tradicionalista. Y hé aquí que tal vez, sin apreciar el mal que pudiera originarse, y sin medir el alcance de las consecuencias, se ha lanzado en mitad de nuestras filas de cruzados la desconfianza y la duda, la sospecha y la confusión que ha estremecido a aquéllas en sus vitales organismos.

Y así, claro está que, antes de trazar líneas generales de conducta, planes de defensa o de conquista, a los leales a la Causa y al Rey, es cuando más necesitamos nutrir nuestras almas con la gracia divina, beber en las fuentes de la razón y de la justicia y fortalecer nuestros corazones para soportar los sinsabores y las penalidades de una lucha, en la que nos acompañará éxito seguro, no podemos ni debemos dudarle un momento, si la fe nos anima, si la caridad nos alienta, si la perseverancia y la voluntad no nos abandonan.

Nuestra labor, no obstante, ha empezado ya; pero sería ineficaz si todos los buenos tradicionalistas no nos prestasen su poderoso concurso, si no nos alentasen con su entusiasmo nunca desmentido y en ninguna ocasión tan necesario como en la presente.

Los que duden, que pongan el dedo en la herida que una mano, inconsciente tal vez, abrió en el cuerpo del Tradicionalismo español;

los que odien, que serán pocos, que tiendan su mirada a través de dos generaciones y fijen sus ojos en aquellos héroes y aquellos mártires de la Causa, que son gloria y honor de nuestra inmortal Bandera, que pudieran maldecir, con maldición horrenda, a los que con su proceder hagan ineficaces los grandes sacrificios que ofrendaron en el altar santo de Dios, de la Patria y del Rey nuestros cruzados.

Y a los que tenéis fe, y esperanza, y amor inmenso a lo que siempre con tesón defendisteis con sin igual entusiasmo, aguardad unos momentos a que pase el huracán de las pasiones y a que apunte en el horizonte la luz de la aurora regenerante.

Que Dios, de los grandes males con que es azotada la humanidad, sabe arrancar grandes bienes para su mayor perfección y adelanto.

Esta Junta Regional, que con carácter interino y hasta que el Rey disponga, acaba de constituirse, quiere cifrar su mayor, y aún su única gloria, en legar a la que le suceda, con la colaboración de todos los leales tradicionalistas, las bases fundamentales en que ha de asentarse la nueva organización, completa y definitiva, de la Comunion tradicionalista.

MIGUEL JUNYENT, LUIS ARGEMÍ BARTOLOMÉ TRIAS, NARCISO BATLLE, JUAN M. ROMA.»

A propòsit d'aquest editorial, que salvà el carlisme català i també, en certa manera, el de la resta d'Espanya, Ramon M. Rodon va escriure en la seva tesina predoctoral, el següent:

«Y en este sentido no cabe duda de que los hechos les dieron la razón; no podían entrar en el meollo de la disputa por cuanto les hubiese resultado muy difícil justificar la actitud de D. Jaime, actitud que resultaba casi imposible de justificar; pero dejaban bien sentado, para el futuro, que el carlismo no podía romper, a menos de incidir en un suicidio político, la estrecha trabazón que unía las masas carlistas, la ideología tradicionalista, y la reivindicación dinástica, encarnada esta última, en aquellos momentos, por la persona de Don Jaime de Borbón y de Borbón-Parma, por muchas precipitaciones y torpezas que hubiese cometido en el desempeño de lo que los carlistas entendían como la regia prerrogativa.»²⁵

25. Ramon M. RODON GUINJOAN, *Carlismo y catalanismo en Cataluña entre los años 1900 y 1936. Encuentros y desencuentros*. Madrid, 2011. Treball de recerca inèdit, 154.

Al nostre parer, Josep Pedreny i Mateu tingué una part activa en la redacció de la important nota feta pública per *El Correo Catalán*, el dia 19 de març de 1919. Al capdavant, ell era redactor en cap del rotatiu i ja hem vist que és plausible que Miquel Junyent, director del diari, cap carlí del Principat, senador i diputat a Corts en diverses ocasions, aclaparat per les seves nombroses i delicades tasques polítiques, delegués en Josep Pedreny, correligionari valuós i periodista destacat, home de la seva absoluta confiança, la concreció definitiva de molts dels textos que reflectien el posicionament del carlisme en alguns dels moments difícils pels quals passaven tant la Causa com la vida política del país.

No hem de fer aquí el relat del que fou la història de la Comunió Tradicionalista entre 1919 i 1931, perquè és un període sobre el qual ja s'ha escrit força, i és prou coneguda la destacada intervenció dels homes del carlisme en aquella època de turbulències i interessos socials i polítics contraposats que naixien de dues concepcions antitètiques en la manera d'entendre l'organització i el govern dels pobles. Els jaumistes ("jaumins" com també eren coneguts a Catalunya) estigueren sempre en primera línia, en tots els ordres, a l'hora de defensar la fe catòlica, una concepció federativa de les Espanyes i els principis de la monarquia tradicional.

Don Jaume, al llarg de tots aquests anys, no defallí ni a mantenir-se políticament ferm i doctrinalment congruent en el lloc que li pertocava en el sí de les estructures de la Causa. L'activa tasca dels dirigents que designà feren que molts espanyols vegessin en ell la possible salvació del país i els seus requetés feien respectar, al carrer, tot allò que el jaumisme es proposava de fer avançar. De tal manera que quan el dia 2 d'octubre de 1931 es produí, a París, el decés sobtat del rei foren molts, no ja dintre de la Comunió, sinó també de fora, els qui ho sentiren en el més profund de llurs cors.

Román Oyarzun digué d'ell:

«Don Jaime era un enamorado del regionalismo y de los Fueros, dentro de la unidad española. Sabía que el separatismo surgió en España como una reacción contra los abusos y la mala administración del régimen centralista impuesto por las Cortes de Cádiz y la monarquía liberal. Don Jaime, católico y creyente, seguía las huellas de su augusto padre, y en la cuestión religiosa no iba más allá de lo que el Sumo Pontífice determinara en cada momento, dispuesto siempre, dentro de la ortodoxia, más bien a la tolerancia que a la intransigencia. Fué un gran dolor que cuando tantas esperanzas des-

pertaba, desapareciera de la tierra este noble Príncipe, cuya muerte llenó de pesadumbre a tantos y tantos buenos españoles.»²⁶

3.6. El jaumisme a Catalunya

Catalunya fou un dels territoris històrics més jaumistes de tota Espanya, entre altres motius, pel fet que a casa nostra el carlisme fou sempre majoritàriament i fermament catalanista. Considerem interessant, en aquest sentit, reproduir, escollint-la entre moltes altres de les proves que podríem aportar, el següent article d'opinió:

«Resurgiment.

Manifestada primerament com un esperit idealiste dels catalans, el tornar a sa patria llurs furs i privilegis, ha resurgit actualment d'una manera xardorosa la corrent que ha guiat sempre els actes catalans, quedant palesament demostrades les ansies de Catalunya de desenrotllar i dirigir per si les seves energies e iniciatives, per a que essent grant Catalunya ho sigui també Espanya, porque al cap i al últim, existeixen llaços històrics i etnogràfics qu'uneixen Catalunya ab les demás regions ibèriques.

El convincent plebiscit de la casi totalitat dels ajuntaments de Catalunya, junt ab l'opinió unánim de tots els catalans en particular, sens distinció de partits ni de classes, en favor de la autonomia catalana, proba d'una manera evident que aquest problema es vital per Catalunya i que viu ab vida plétora al cor de tots els catalans, tenint-se que discutir ab les demás regions germanes ab esperit de concordia i jamai d'odi ni rencors, que podrien portar per part nostra una venjança sempre perjudicial pera tots els espanyols en general.

Lo que Catalunya demana no pot calificarse d'exigencia, per quant sols correspon a lo que te dret d'exercir sobre'ls interessos de casa seva, deixant com deixa encare al Poder central tot lo que'ls refereix a les relacions generals d'Espanya. Igual dret asisteix a les demás regions espanyoles, de lo que actualment sembla s'en donen compte devant el mirall de Catalunya, la que després de desvetllarles i orientarles per a trencar les feixugues cadenes qu'ens uneixen al centralisme, donantlos-hi un exemple 'clá i catalá' de com s'ha de fer, s'ha de veurer avui odiada i casi

26. Roman OYARZUN, 459.

menyspreuada pels espanyols aimants d'una Espanya arcaica, rutinaria i decadent aguantada pel favoritisme. Nosaltres volèm una Espanya grant, rica i activa, mes per ço es precis que les regions puguin desenrotllar i dirigir ses propies energies, que's a lo que va l'autonomia integral que demanèm per Catalunya, com ho compregué molt bé Carles VII al dir aquella célebre frase avui en llabis de tots els tradicionalistes, de que lo que com a rei ens havia pres Felip V, com a rei Ell ho retornava.

JOAN FARRÉ. Esplugu de Francolí, 10 Decembre 1918.»²⁷

Quan es produí la inesperada fi de Don Jaume, el carlisme no es deixà, doncs, abatre, ans al contrari, les més que difícils circumstàncies polítiques per les quals passava Espanya i la personalitat ferma i decidida, doctrinalment irreprotxable, del seu oncle don Alfons-Carles, que el succeí assumint la feixuga càrrega de la Corona a l'exili, continuà dinamitzant la força de la Comunió Tradicionalista.

Aquell vellet venerable era recordat per tothom per la valentia i punt d'honor amb què havia defensat la Porta Pia, com a oficial de zuaus pontificis (20 de setembre de 1870). També es recordaven les virtuts humanes i militars de què tantes proves havia donat a l'Exèrcit de Catalunya i del Centre, quan el dirigí com a capità general del seu germà Carles VII, els anys de la tercera guerra (1872-1874), va saber prendre a les seves mans, amb fermesa, el govern suprem del carlisme, com a Alfons Carles I. Com que l'envigorí encara més amb el seu tacte, la seva personalitat, llurs trets biogràfics i àdhuc la seva extremsa identitat doctrinal, tot plegat el convertí en l'home providencial als ulls de tots els tradicionalistes.

Sota la seva aurèola s'esberraren els darrers vestigis de les escissions integrista (1888) i mellista (1919) i així, per primera vegada després de quaranta-tres anys, les tres branques del tradicionalisme espanyol es trobaven unides sota una mateixa bandera i un mateix abanderat. El que ve després ja queda fora dels límits cronològics d'aquest article.

Sí que hem d'assenyalar, però, com aleshores el Carlisme català va quedar notablement acrescut amb don Alfons-Carles, perquè aquest personatge conservà sempre uns vincles amb el Principat força remarcables. Melchor Ferrer ens ho posa de manifest amb aquestes paraules:

27. *El Radical. Semanario Tradicionalista* 49 (1918). (Hem deixat l'ortografia tal com l'original)

«De su estancia en Cataluña y en el Centro [Baix Aragó i part septentrional del Reialme valencià] guardó un vivo afecto a catalanes y a valencianos. Conocía muchísimos vocablos catalanes, que prodigaba en sus conversaciones, mezclándolas con el castellano. Generalmente sus secretarios y administradores fueron catalanes, pues se sentía vinculado al recuerdo de aquellos voluntarios que había visto morir bajo su mando.»²⁸

Potser per això també en el Principat quedaren, aleshores, completament esborrades totes les reticències que durant tants anys havien ombrejat el panorama del carlisme català, derivades de les antigues escissions a què hem al·ludit.

Així, en el quart aniversari del traspàs de Don Jaume, el butlletí reusenc *El Radical*, que tant s'havia distingit com a mellista l'any 1919 i subsegüents, publicava una nota al·lusiva que estimem oportú transcriure, parcialment, com a prova del que acabem d'indicar:

«El proppassat dimecres, dia 2 del corrent, va fer quatre anys que morí a París l'egregi Sr. D. Jaume de Borbón i de Borbón, tercer d'aquest nom i quint de la dinastia proscripta...

Assistí a diferents llocs de la Península durant la darrera guerra carlista entre les tropes que comanava el seu august progenitor; essent instruït més tard en l'exercici de les armes, prengué part defensant Austria i després Rússia en el conflicte d'aquesta nació amb el Japó, distingint-se sobremanera a la Manxúria, arribant a assolir el grau de Coronel dels Hússars de Grodno; acabada la guerra fixà la seva residència a Frosdorf i en morir el seu pare assumí la direcció del partit Tradicionalista. Acabada la gran guerra establí la seva casa a París a fi d'estar més en contacte amb els lleials; allí rebé la notícia del canvi de règim de la nostra pàtria, així com la visita de l'expatriat monarca, usurpador dels seus drets al soli dels seus majors.

Morí, en certa manera, de mort misteriosa i en unes circumstàncies en què la pàtria havia de menester tot el valer dels homes que, com ell, representen una garantia de bon govern i millor ordre, en totes les organitzacions estatals i quan es trobava en plena activitat, tot treballant per l'engrandiment de la nostra terra. Fou enterrat a Viareggio, en la 'Tenuta Real', capella particular de la família.

28. Melchor FERRER, p.16

*Descansi en la pau del Senyor el gran patriota, el defensor de l'immortal bandera de la Tradició Espanyola, D. Jaume de Borbón i de Borbón”.*²⁹

3.7. JOSEP PEDRENY ENTRE 1919-1936

En els anys que s'escolen entre 1919 i 1936, Josep Pedreny i Matheu seguí sempre al peu del canó, prestant a la causa carlina, a la qual consagrà tota una vida, innumbrables serveis, com a periodista, publicista i activista polític, sempre a primera línia, sense tenir en compte els perills i riscos que, per fidelitat al seu Ideari, havia d'assumir dia rere dia.

Desconeixem les circumstàncies en què pogué conservar la vida en els tres anys de la guerra civil, durant la cruenta persecució religiosa i política que, aleshores, tingué lloc a Catalunya; potser les privacions i angúnies que hom intueix que devia passar en aquell temps, tingueren a veure amb la seva mort l'any 1939, pocs mesos després de la victòria final de les tropes blanques, una victòria que tanta sang i sacrificis costà al Carlisme i que li havien d'ésser retribuïts amb les represàlies amb què el règim del general Franco tractà d'apagar la veu i l'actuació dels dirigents més decisius de la Comunió, almenys fins al final de la dècada de 1950 i, en definitiva, amb més o menys virulència, fins al final del mateix sistema.³⁰

Pedreny i Matheu fou un d'aquells homes valuosos i valents que, enmig de les dificultats més grans, salvaguardà les essències i la virtualitat del carlisme català, sacrificant també, quan fou necessari, alguns dels seus sentiments més vius per tal de garantir la integritat i pervivència de la Causa. Aquest fou el cas, per exemple, a la cruïlla del 1919, quan prescindí de la seva germanofília i del seu mellisme per col·laborar decisivament, amb el seu posicionament jaumista, a facilitar la viabilitat d'un carlisme unit i amb les millors possibilitats de futur.

El tradicionalisme, a Catalunya, estava en deute amb ell i aquest article ha volgut, sense desviar-se de la veritat estricta per la qual ha de guiar-se tota tasca històrica, venir a recordar-lo.

29. *El Radical. Setmanari Tradicionalista-Carlista*, 21 (1935).

30. «José Pedreny ha muerto»: *El Correo Catalán*. Barcelona, 22 de noviembre de 1939 p. 1

UN APUNT FINAL

Resulta obligat, quan hom fa referència a la Gran Guerra i a llurs repercussions a casa nostra, obliterar la qüestió dels voluntaris catalans que, al llarg dels cinc anys d'aquella contesa, ingressaren com a voluntaris a l'exèrcit francès per tal de defensar la causa aliada.

S'ha discutit molt sobre el seu nombre i s'han exposat, des de perspectives diverses, els motius que els portaren a fer-ho. E. Brousse, diputat socialista francès dels Pirineus Orientals, fent referència a ells en seu parlamentària, parlà de dotze mil. Altres autors donaren xifres superiors i, també, de més reduïdes. Estem d'acord amb E. Cortade quan en la seva obra exposa, tot inclinant-se per les xifres més elevades, la impossibilitat de trepitjar terreny segur en aquesta qüestió, atès que

«La xifra exacta de voluntaris catalans que han desfilat per la Legió i altres regiments no és coneguda oficialment. En ple parlament francès, el diputat dels Pirineus Orientals senyor Manuel Brousse, digué que foren dotze mil, i segurament que tenia bones informacions per avançar aquesta indicació. Alguns escriptors o periodistes donen xifres bastant allunyades, que van de cinc a vint mil; aquesta imprecisió es pot explicar pel fet que aquells homes, com ja hem dit, eren dispersos en diferents cossos, i que una ressenya exacta de tots ells mai no fou feta. Per arribar a establir-la, caldria resseguir les llistes de nombrosos regiments, cosa que exigiria naturalment una tasca molt llarga.»³¹

Altres autors que hem consultat, com ara Joan Esculies i David Martínez Fiol, es mostren molt més cautelosos pel que fa al nombre real de voluntaris i es fàcil de comprendre que aquesta fóra una discussió sense fi, perquè, en últim terme, hi havia els catalans del Rosselló que, com a ciutadans francesos, foren mobilitzats per l'exèrcit del seu Estat; també molts combatents procedents d'Algèria que, descendents de catalans o valencians que hi havien emigrat, per diferents motius, des de mitjan segle XIX, tenien cognoms catalans i, finalment, voluntaris procedents de l'Amèrica del Sud o de la resta d'Espanya que conservaven igualment cognoms catalans. I no té res de particular que, al llarg de la guerra, n'hi haguessin alguns que tractessin de fer prevaler llurs cognoms per poder gaudir

31. E. CORTADE, p. 58-59.

dels presents i ajudes que el Padrinatge o el “Comitè de Germanor amb els Voluntaris Catalans” enviaven des de el Principat.³²

Pel que fa referència a la seva procedència política ens atensem més a allò que ens diu Cortade, malgrat escriure en un to que, al nostre entendre, resulta excessivament romàntic i generalista:

«Molts d'ells eren antimilitaristes, republicans d'acció, catalanistes intransigents, federalistes; altres (pocs) eren tradicionalistes, i altres de partits socials extremistes; tots, però, eren solament voluntaris per la durada de la guerra, això és, fins a la fi.»³³

Pensem que ni l'autor ni ningú sap, a dia d'avui, el nombre dels jaumistes que anaren com a voluntaris per a servir el seu senyor natural, el seu rei, que ho era, “de iure” a Espanya per als carlins, i a França per als legitimistes francesos. Però tot i no saber-ne el nombre, el seu gest potser mereix una altra estimació que aquest “pocs”, que indubtablement devien ésser menys que la resta, no ho discutim, però acceptant sempre que, a hores d'ara, no poden ésser comptats, com tampoc ho poden ésser els altres, aquells que desperten en l'autor tantes simpaties i lloances. El que s'ha de remarcar és que entre els voluntaris catalans hi havia jaumistes, i la resta queda circumscrita al terreny de les especulacions. A l'obra de Joan Esculies i David Martínez Giol, s'hi fa una tangencial referència a alguns voluntaris que bé podien ésser carlins: Pedro Ochoa, amic de Melchor Ferrer, i Luis Álvarez, qui manifestà haver militat, abans de la guerra, en el Partit Tradicionalista de Barcelona. Sempre referents esparsos, dades soltes, que resulten indicatives però no determinants, tota vegada que, entre la historiografia carlina, s'han conservat molts pocs referents d'aquesta matèria.³⁴

El cert es que no pot negar-se el fet que, dintre del carlisme, hi hagué un corrent d'opinió aliadòfila, que sovint destacà més per la importància de llurs membres (com es el cas del mateix Melchor Ferrer) que no pel nombre dels seus integrants, perquè ja hem posat en relleu com, en el si de la Comunió, les masses militants foren, durant la guerra, decididament partidaries dels Imperis Centrals. Aliodòfil esclarit fou, per exemple,

32. Joan ESCULIES, i David MARTÍNEZ GIOL, *12.000! Els catalans a la Primera Guerra Mundial*. Barcelona, 2014, 177-179.

33. E. CORTADE, 58.

34. Joan ESCULIES, i David MARTÍNEZ GIOL, 114.

Jaime de Lasuen, de qui Melchor Ferrer diu, en nota a peu de pàgina del volum XXIX de la seva meritòria *Historia del Tradicionalismo Español*, el següent:

«Jaime de Lasuen, conde de Lasuen. Hijo del que fue secretario de la Reina Doña Margarita. Estudió en París, donde se licenció en letras. Durante la guerra europea se alistó en 1914 en la Legión Extranjera, sirviendo en el Tercero Extranjero, siendo herido en la batalla de Champaña en 1915. Declarado inútil para el servicio militar, esto no impidió que en 1936 fuera a España y sirviera en Requetés como oficial. Había publicado diversos trabajos literarios con el seudónimo 'Jacques La Seyne'. Falleció en Lisboa en 1943, después de servir en la Resistencia francesa.»³⁵

Però, tal i com era de preveure, el Govern francès, al servei d'un centralisme jacobí, com ho havien estat sempre els sorgits de la Gran Revolució de 1789, no volgué ni entrar a debatre la qüestió. Si ja al principi de la contesa es negà la possibilitat d'integrar en una sola unitat militar tots els voluntaris catalans, així com la d'enlairar en combat la bandera quatribarrada, ¿com es podien esperar suports molt més importants un cop acabada la guerra? El Govern francès es limità a uns quants somriures de circumstàncies i a atorgar la Legió d'Honor a alguns dels intel·lectuals i polítics catalans que més s'havien destacat per la seva aliadofilia, però res més. Uns intel·lectuals i polítics que, de ben segur, deuriem sentir sobre les seves consciències l'esterilitat de tanta sang catalana vessada per una causa que, com es posà de manifest a l'hora de la veritat, en res havia de beneficiar les legítimes aspiracions del poble de Catalunya per tal d'assolir una autonomia política més gran.

35. Melchor FERRER, 76.